

אמא אדמה, אבא שבשמים זוגיות ומים בתלמוד ד"ר גילה וכמן

שיעור 1: "המטר - בעלה של הארץ"

ישעיהו נה, 10

כִּי כַאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם הִרְוָה אֶת הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהַצְמִיחָהּ וְנָתַן
זֶרַע לַזֶּרַע וְלֶחֶם לָאֵכֶל

שיר השירים ד, 12

גֵּן נָעוּל אַחֲתִי כָלָה גֵּל נָעוּל מַעֲיֵן חֲתוּם

משלי ה, 15-20

שָׁתָה מַיִם מִבּוֹרָה וְנִזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרָה. יָפּוּצוּ מַעֲיֵנֶיהָ חוּצָה בְּרַחֲבוֹת פְּלָגֵי מַיִם. יִהְיוּ לָהּ לִבְדָּה וְאֵין לְזָרִים
אֶתָּה. יִהְיֶה מְקוֹרָהּ בְּרוּיָה וְשֹׁמֵחַ מֵאֲשֶׁת נְעוּרָה. אֵילָת אֲהָבִים וַיַּעֲלֵת חֵן דָּדֶיהָ יִרְוֶה בְּכָל עֵת בְּאֵהֱבָתָהּ תִּשְׁגָּה
תְּמִיד. וְלָמָּה תִּשְׁגָּה בְּנִי בִזְרָה וּתְחַפֵּק חֵק נִכְרִיָּה.

ויקרא יב, 7

וְהִקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' וְכִפֹּר עָלֶיהָ וְטָהַרָה מִמָּקוֹר דְּמִיָּה זֹאת תֹּוֹרַת הַיִּלְדֹּת לְזָכָר אוֹ לְנִקְבָּה

ירמיהו ב, 13

כִּי שְׁתִּים רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי אֲתִי עָזְבוּ מִקּוֹר מַיִם חַיִּים לְחַצֵּב לָהֶם בְּאֵרוֹת בְּאֵרוֹת נְשָׁבְרִים אֲשֶׁר לֹא יִכְלוּ הַמַּיִם

בבלי, תענית ב ע"א-ע"ב

משנה: מאימתי מזכירין גבורות גשמים?

רבי אליעזר אומר: מיום טוב הראשון של חג. רבי יהושע אומר: מיום טוב האחרון של חג...

גמרא... אמר ר' יוחנן: שלשה מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח, ואלו הן: מפתח של גשמים, מפתח של חיה, ומפתח של תחיית המתים.

מפתח של גשמים דכתיב 'יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו (דברים כח, 12).

מפתח של חיה מנין דכתיב ויזכר אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה (בראשית ל, 22)

מפתח של תחיית המתים מנין דכתיב וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם (יחזקאל לז, 13)

בבלי, תענית ח ע"א-ע"ב

אמר ריש לקיש: מאי דכתיב ועצר את השמים (דברים יא, 17) בשעה שהשמים נעצרין מלהוריד מטר דומה לאשה שמחבלת ואינה יולדת.

והיינו דאמר ריש לקיש משום בר קפרא: נאמרה עצירה בגשמים ונאמרה עצירה באשה. נאמרה עצירה באשה, דכתיב כי עצר עצר ה' בעד כל רחם (בראשית כ, 18) ונאמרה עצירה בגשמים דכתיב ועצר את השמים. נאמר לידה באשה ונאמר לידה בגשמים. נאמר לידה באשה דכתיב ותהר ותלד בן (בראשית ל, 23) ונאמר לידה בגשמים דכתיב והולידה והצמיחה (ישעיהו נה, 10). נאמר פקידה באשה ונאמר פקידה בגשמים. נאמר פקידה באשה דכתיב ויהיה פקד את שרה (בראשית כא, 1) ונאמר פקידה בגשמים דכתיב פקדת הארץ ותשקקה רבת תעשרנה פלג אלהים מלא מים (תהלים סה, 10). מאי פלג אלהים מלא מים? תנא כמין קובה יש ברקיע שממנה גשמים יוצאין.

בבלי, תענית ו ע"ב

עד מתי זמן הגשמים? עד שתירד רביעה שניה...

אמר ר' אבהו: מאי לשון רביעה, דבר שרובע את הקרקע, כדרב יהודה, דאמר רב יהודה: מיטרא בעלה דארעא הוא, שנאמר כי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם הָרוּהוּ אֶת הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ (ישעיהו נה, 10)

[...]

אמר רב יהודה: טבא לשתא דטבת ארמלתא. איכא דאמרי: דלא ביירי תרביצי, ואיכא דאמרי: דלא שקיל שודפנא.

איני? והאמר רב חסדא: טבא לשתא דטבת מנוולתא!

לא קשיא; הא דאתא מיטרא מעיקרא, הא דלא אתא מיטרא מעיקרא.

[...]

אמר ר' אבהו: מאימתי מברכין על הגשמים? משיצא חתן לקראת כלה.

פירוש רש"י על בבלי, תענית ו ע"ב

רש"י: "חתן לקראת כלה" - שירדו כל כך שכשהטפה נופלת יוצאה אחרת ובולטת כנגדה, מפני מורי.

ל"א שהשווקין מקלחין מים שוק מקלח וזה מקלח כנגדו.

אמא אדמה, אבא שבשמים זוגיות ומים בתלמוד ד"ר גילה וכמן

שיעור 2: מים עליונים ומים תחתונים: הקוסמולוגיה של חז"ל

ישעיה מה, 8

הֲרַעִיפוּ שָׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁחַקִּים יִזְלוּ צֶדֶק תִּפְתָּח אָרֶץ וַיִּפְּרוּ יֵשַׁע וְצִדְקָה תִצְמִיחַ יַחַד אֲנִי ה' בְּרֹאֲתִיו

ירושלמי תעניות א, ג

אמר ר' לוי: המים העליונים זכרים והתחתונים נקבות, מה טעמא, תִּפְתָּח אָרֶץ וַיִּפְּרוּ יֵשַׁע

תפתח ארץ - כנקבה הזאת שהיא פותחת לפני הזכר,

ויפרו ישע - זו פרייה ורבייה,

וצדקה תצמיח - זו ירידת גשמים,

אני ה' בראתיו - לכך בראתיו לתיקוני וליישובו של עולם.

ר' אחא ותני לה בשם רבן שמעון בן גמליאל: ולמה נקרא שמה רביעה שהיא רובעת את הארץ.

בבלי, תענית ט ע"א

תניא ר' אליעזר אומר: כל העולם כולו ממימי אוקיאנוס הוא שותה. שנאמר "וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ" (בראשית ב, 6).

אמר לו ר' יהושע: מימי אוקיאנוס מלוחין הן.

אמר לו מתמתקין הן בעבים.

ר' יהושע אומר: כל העולם כולו ממים העליונים הוא שותה שנאמר "לְמִטֵּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מַיִם" (דברים יא, 11)

ואלא מה אני מקיים "וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ" מלמד שענני כבוד מתגברות ועולות למעלה ופותחות פיהן כנאד ומקבלות מי מטר, שנאמר "יִזְקוּ מִטֵּר לְאָדָם" (איוב לו, 27) והן מנוקבות ככברה ומחשרות מים על גבי קרקע.

פרקי דרבי אליעזר, פרק ה

בשלישי היתה כל הארץ כבקעה, והיו המים מכסים על פני הארץ, וכשיצא הדבר מפי הגבורה "יִקְווּ הַמַּיִם" (בראשית א, 9), עלו מקצות הארץ הרים וגבעות ונתפזרו על פני כל הארץ ונעשים עמקים עמקים, ועלה תוכו של ארץ ונתגלגלו המים ונקוו המים לעמקים, שנאמר "וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים" (בראשית א, 10) [...]

עד שלא נקוו המים נבראו תהומות, ואלו הן תהומות, אלו שמתחת לארץ, שהארץ על פני המים הוא מרוקעת כאניה שהיא צפה על פני המים, שנאמר "לְרִקְעַת הָאָרֶץ עַל הַמַּיִם" (תהלים קלו, 6) [...]

כל המעינות עולין מן התהומות להשקות את הבריות, ר' יהושע אומר: עביה של ארץ מהלך ששים שנה, ותהום אחד שהוא אצל גיהנם נובע מים, ומוציא מים תענוג לבני אדם.

ר' יהודה אומר: פעם אחת בכל חדש סילוניות עולין מן התהומות להשקות פני כל הארץ, שנאמר "וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (בראשית ב, 6).

העבים משמיעין את קול צנורותיהן לימים, והימים משמיעין את קול צנורותיהן לתהומות ו"תהום אָל תִּהְיוּ קוֹרָא לְקוֹל צִנּוֹרֵיהֶן" (תהלים מב, 8), והעבים שואבים מים מן התהומות, שנאמר "מִעֲלֵה נְשָׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ" (תהלים קלה, 7), ובכל מקום שיפקוד להם המלך שם הן מגשימין, ומיד הארץ מעוברת וצמחה כאשה אלמנה שהיא מעוברת מזנות. אבל כשירצה הקב"ה לברך צמחה של ארץ וליתן צידה של בריות פותח אוצר הטוב שבגשמים וממטיר על הארץ שהן מים זכרים ומיד הארץ מתעברת שנאמר "כִּי אִם הִרְוֶה אֶת הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ" (ישעיה נה, 10) ומביאה זרע של ברכה שנאמר "יִפְתַּח ה' לָךְ אֶת אוֹצְרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם" (דברים כח, 12).

אמא אדמה, אבא שבשמים זוגיות ומים בתלמוד ד"ר גילה וכמן

שיעור 3: מי ראוי להתפלל על הגשמים?

משנה, תענית א, ד

הגיע שבעה עשר במרחשון ולא ירדו גשמים, התחילו היחידים מתענין שלש תעניות

בבלי, תענית י ע"א

מאן יחידים? אמר רב הונא - רבנן

ירושלמי, תעניות א, ד

אילו הם היחידים? אילו שהן מתמנין פרנסין על הציבור.

מכיון שהוא מתמנה פרנס על הציבור הוא מתפלל ונענה?

אלא מכיון שהוא מתמנה פרנס על הציבור ונמצא נאמן כדאי הוא מצליח ומתענייא.

[...]

איתחמי לרבנן: פלן חמרא יצלי ומיטרא נחת

שלחון רבנן ואייתוניה אמרון לי' מה אומנך אמ' לון חמר אנא

אמרין ליה ומה טיבו עבדת

אמר לון חד זמן אוגרית חמרי לחדא איתה

והוות בכייה גו איסרטה ואמרית לה: מה ליך?

אמרה לי: בעלה דהיא איתתא חביש ואנא בעיית מיחמי מה מיעבד ומפניניה

וזבנית חמרי ויבית לה טימיתיה

ואמרית לה: הא ליך, פניי בעליך ולא תחטיי

אמרין ליה: כדיי את מצלייא ומתענייא

תרגום: נראה לחכמים פלוני החמר יתפלל ומטר ירד. שלחו חכמים והביאוהו

אמרו לו מה אומנותך? אמר להם חמר אני

אמרו לו ומה טובה עשית? אמר להם: פעם אחת השכרתי חמורי לאשה אחת והיתה בוכה ברחוב

ואמרתי לה מה לך, אמרה לי בעלה של אותה אשה חבוש (בבית הסוהר) ואני מבקשת לראות מה

אעשה לשחררו. ומכרתי חמורי ונתתי לה מחירו ואמרתי לה הא לך שחררי בעלך ולא תחטאי

אמרו לו כדאי אתה להתפלל ולהיענות.

ירושלמי, תעניות א, ד

איתחמי לר' אבהו: פנטקקה יצלי ואתי ומיטר' [נחי' מיטרא]

שלח ר' אבהו ואייתיתיה. אמר ליה: מה אומנך?

אמר ליה: חמש עבירן ההוא גוברא עביד בכל יום,

מוגר זנייתא, משפר תייטרון, מעיל מניהון לבני, מטפח ומרקד קדמיהון ומקיש בבבולייא קדמיהון

אמר ליה: ומה טיבו עבדת?

אמר ליה: חד זמן הוה ההוא גברא משפר תייטרון

אתת חדא איתא וקמת לה חורי עמודא בכייה, ואמרית לה: מה ליך?

ואמרה לי: בעלה דההיא איתתא חביש ואנא בעיא מיחמי מה מעבד ומפניניה

וזבנית ערסי ופרוס ערסי ויבית לה טימיתיה

ואמרית לה: הא ליך, פניי בעליך ולא תיחטיי

אמר ליה: כדיי את מצלייא ומתענייא

תרגום: נראה לר' אבהו פנטקקה יתפלל וירד גשם. שלח ר' אבהו והביאו

אמר לו מה אומנותך? אמר לו חמש עבירות אותו האיש עושה בכל יום: משכיר זונות, מקשט תיאטרון,

מביא בגדיהן למרחץ, מטפח ומרקד לפניהן ומקיש בצלצלים לפניהן

אמר לו ומה טובה עשית? אמר לו פעם אחת אותו אדם היה מקשט תיאטרון באה אשה אחת ועמדה

לה אחרי העמוד בוכה ואמרתי לה מה ליך ואמרה לי בעלה של אותה אשה חבוש [...] ומכרתי מיטתי

וכיסויה ונתתי לה מחירו ואמרתי לה הא ליך שחררי בעלך ולא תחטאי

אמר לו: כדאי אתה להתפלל ולהיענות.

אמא אדמה, אבא שבשמים זוגיות ומים בתלמוד ד"ר גילה וכמן

שיעור 4: מורידי נשמים: בבלי מול ירושלמי

בבלי, תענית כג, ע"א-ע"ב

אבא חלקיה בר בריה דחוני המעגל הוה, וכי מצטריך עלמא למיטרא הוה משדרי רבנן לגביה ובעי רחמי, ואתי מיטרא. זימנא חדא איצטריך עלמא למיטרא, שדור רבנן זוגא דרבנן לגביה למבעי רחמי דניתי מיטרא. אזול לביתיה ולא אשכחוהו, אזול בדברא ואשכחוהו דהוה קא רפיק. יהבו ליה שלמא ולא אסבר להו אפיה. בפניא, כי הוה מנקט ציבי, דרא ציבי ומרא בחד כתפא, וגלימא בחד כתפא. כולה אורחא לא סיים מסאני, כי מטי למיא סיים מסאניה. כי מטא להיזמי והיגי דלינהו למניה. כי מטא למתא נפקה דביתהו לאפיה כי מיקשטא. כי מטא לביתיה עלת דביתהו ברישא, והדר עייל איהו, והדר עיילי רבנן. יתיב וכריך ריפתא, ולא אמר להו לרבנן תו כרוכו. פלג ריפתא לינוקי, לקשישא חדא, ולזוטרא תרי. אמר לה דביתהו: ידענא דרבנן משום מיטרא קא אתו, ניסק לאיגרא וניבעי רחמי, אפשר דמרצי הקב"ה וייתי מיטרא, ולא נחזיק טיבותא לנפשין. סקו לאיגרא, קם איהו בחדא זויתא ואיהו בחדא זויתא, קדים סלוק ענני מהך זויתא דדביתהו.

כי נחית, אמר להו: אמאי אתו רבנן? אמרו ליה: שדרי לן רבנן לגבי דמר למיבעי רחמי אמיתרא. אמר להו: ברוך המקום שלא הצריך אתכם לאבא חלקיה. אמרו ליה: ידעינן דמיטרא מחמת מר הוא דאתא, אלא לימא לן מר הני מילי דתמיה לן: מאי טעמא כי יהבינא למר שלמא לא אסבר לן מר אפיה? אמר להו: שכיר יום הוא, ואמינא לא איפגר. ומאי טעמא דרא מר ציבי אחד כתפיה וגלימא אחד כתפיה? אמר להו: טלית שאולה היתה, להכי שאל, ולהכי לא שאל. מאי טעמא כולה אורחא לא סיים מר מסאניה, וכי מטי למיא סיים מסאניה? אמר להו: כולה אורחא חזינא, במיא - לא קא חזינא. מאי טעמא

כי מטא מר להיזמי והיגי דלינהו למניה? אמר להו: זה מעלה ארוכה וזה אינו מעלה ארוכה. מאי טעמא כי מטא מר למתא נפקא דביתהו דמר כי מיקשטא? אמר להו: כדי שלא אתן עיני באשה אחרת. מאי טעמא עיילא היא ברישא והדר עייל מר אבתרה, והדר עיילין אנן? אמר להו: משום דלא בדקיתו לי. מאי טעמא כי כריך מר ריפתא לא אמר לן איתו כרוכו? משום דלא נפישא ריפתא ואמינא לא אחזיק בהו ברבנן טיבותא בחנם. מאי טעמא יהיב מר לינוקא קשישא חדא ריפתא ולזוטרא תרי? אמר להו: האי קאי בביתא, והאי יתיב בבי כנישתא. ומאי טעמא קדים סלוק ענני מהך זותא דהוות קיימא דביתהו דמר לעננא ידידיה? משום דאיתתא שכיחא בביתא ויהבא ריפתא לענני ומקרבא הנייתה ואנא יהיבנא זוזא ולא מקרבא הנייתה.

תרגום:

אבא חלקיה בן בנו של חוני המעגל היה, וכאשר הצטרך העולם לגשם היו שולחים חכמים אצלו ומבקש רחמים, ובא הגשם. פעם אחת נצרך העולם לגשם, שלחו חכמים זוג חכמים אליו לבקש רחמים שיבוא גשם. הלכו לביתו ולא מצאוהו, הלכו לשדה ומצאוהו שהיה עודד. נתנו לו שלום ולא הסביר להם פניו. בערב, כשהיה אוסף עצים, נשא את העצים ואת המעדר על כתף אחת ואת הגלימה על כתף אחת. כל הדרך לא נעל נעליים כשהגיע למים נעל נעליים. כשהגיע לקוצים הפשיל את בגדיו. כאשר הגיע לעיר יצאה אשתו לקראתו כשהיא מקושטת. כשהגיע לביתו נכנסה אשתו בראש, ואחר כך נכנס הוא ואחר כך נכנסו החכמים. ישב וכרך פת [=ישב לאכול] ולא אמר להם לחכמים בואו כרכו [=אכלו]. חילק את הפת לילדים, לגדול אחת ולקטן שתיים. אמר לה לאשתו: יודע אני שהחכמים משום הגשם באו, נעלה לגג ונבקש רחמים, אפשר שיתרצה הקב"ה ויבוא גשם, ולא נחזיק טובה לעצמנו. עלו לגג, עמד הוא בפינה אחת והיא בפינה אחת, קדמו ועלו עננים מפינה זו של אשתו.

כאשר ירד, אמר להם: למה באו חכמים? אמרו לו: שלחו אותנו חכמים אצל מר לבקש רחמים על הגשם. אמר להם: ברוך המקום שלא הצריך אתכם לאבא חלקיה. אמרו לו: יודעים אנו שהגשם מחמת מר הוא בא, אלא יאמר לנו מר דברים אלה שתמוהים לנו: מפני מה כאשר נתנו למר שלום לא הסביר לנו מר פניו? אמר להם: שכיר יום הייתי ואמרתי לא אבטל. ומפני מה נשא מר עצים על כתף אחת וגלימה על כתף אחת? אמר להם: טלית שאולה היתה, לכך שאלתי ולכך לא שאלתי. מפני מה כל הדרך לא נעל מר נעליים וכאשר הגיע למים נעל נעליים? אמר להם: כל הדרך אני רואה, במים אינני רואה. מפני מה כאשר הגיע לקוצים ודרדרים העלה את בגדיו? אמר להם: זה מעלה ארוכה וזה אינו מעלה ארוכה. מפני מה כאשר הגיע מר לעיר יצאה אשתו של מר מקושטת? אמר להם: כדי שלא אתן עיני באשה אחרת. מפני מה נכנסה היא בראש וחזר נכנס מר אחריה, וחזרנו ונכנסו אנחנו? אמר להם: משום

שלא הייתם בדוקים לי. מפני מה כאשר כרך מר פת לא אמר לנו בואו כרכו? משום שלא מרובה הפת ואמרתי לא אחזיק בהם בחכמים טובה בחנם. מפני מה נתן מר לתינוק הגדול פת אחת ולקטן שתיים? אמר להם: זה מצוי בבית וזה יושב בבית הכנסת. ומפני מה קדמו לעלות עננים מפינה זו שהיתה מצויה אשתו של מר לעננים שלו? משום שהאשה מצויה בבית ונותנת פת לעניים ומקרבת הנאתם ואני נותן זוז ולא מקרב את הנאתם.

ירושלמי, תעניות א, ד

איתחמי לרבנן: חסידא דכפר אימי יצלי ומיטרא נחת.
 סלקון רבנן לגביה, אמרה לון בני בייתה: בטורא הוא יהיב.
 נפקון לגביה, אמרון ליה: אישר, ולא אגיבון.
 יתב מיכול ולא אמר לון: אתון כריכין.
 מי עלל עבד חד מובל דקיסין ויהב גולתא מרום מובלה.
 עאל ואמר לבני בייתה: אילין רבנן הכא בעי ניצלי וייחות מיטרא. ואין אנא מצלי ומטרא נחת גנאי הוא לון, ואין לא חילול שם שמים הוא, אלא אייתי אנא ואת ניסוק ונצלי,
 אין נחת מיטרא אנן אמרין לון: כבר דעבדון שמייא ניסין,
 ואין לא אנן אמרין לון: לית אנן כדדי מצלייא ומתענייא.
 וסלקון וצלון ונחת מיטרא.
 נחת לגבון אמר לון: למה איטרפון רבנן להכא יומא דין?
 אמרין ליה: בעיי תצלי וייחות מיטרא.
 אמר לון: ולצלוחי אתון צריכין? כבר דעבדון שמייא ניסין.
 אמרין ליה: למה כד הויתה בטורא אמרין לך אישר ולא אגיבתינן?
 אמר לון: דהוינה עסיק בפעולותי, מה הוינה מסעה דעתי מן פעלותי?
 אמרו ליה: ולמה כד יתבת למיכול לא אמרת לן איתון כריכין?
 אמר לון: דלא הוה גביי אלא פלחי, מה הוינא מימור לכון בחנפין?

אמרין ליה: למה כד דאתיה למיעול יהבת גולתה מרום מובלה?
 אמר לון: דלא הוות דידי שאילה הוות דניצלי בה מה הוינא מבזעא יתה?
 אמרון ליה: ולמה כד הווי את בטורא איתתך לבשה מאנין צאין וכד דאת עליל מן טורא היא לבשה
 מאנין נקיין?
 אמר לון: כד דאנא הוי בטורא היא לבשה מאנין צאין דלא יתן בר נש עינוי עלה, וכד דאנא עליל מן
 טורא היא לבשה מאנין נקיין דלא ניתן עיניי באיתא אוחרי.
 אמרון ליה: יאות את מצלייא ומתענייא.

תרגום:

נראה לחכמים: החסיד מכפר אימי יתפלל וגשם ירד.
 עלו חכמים אליו, אמרה להם בני ביתו: בהר הוא נתון.
 יצאו אצלו, אמרו לו: יחזק [כוחך], ולא השיבם.
 ישב לאכול ולא אמר להם: בואו אכלו.
 כשנכנס עשה חבילת עצים ונתן את הגלימה מעל החבילה.
 נכנס ואמר לבני ביתו: חכמים אלה שכאן רוצים שנתפלל וירד גשם. ואם אני מתפלל וגשם יורד גנאי
 הוא להם, ואם לא חילול שם שמים הוא, אלא בואי אני ואת נעלה ונתפלל,
 אם ירד גשם אנו אומרים להם כבר עשו שמים נסים,
 ואם לא אנו אומרים להם: אין אנו כדאים להתפלל ולהיענות.
 ועלו והתפללו וירד גשם.
 ירד אצלם אמר להם: למה נטרחו חכמים לכאן היום?
 אמרו לו: מבקשים שתתפלל וירד גשם.
 אמר להם: ולתפילתי אתם צריכים? כבר עשו שמיים נסים.
 אמרו לו: למה כאשר היית בהר אמרנו לך 'יחזק' ולא השבת לנו?
 אמר להם: שהייתי עסוק בפעולותי, מה הייתי מסיע דעתי מפעולותי?

אמרו לו: ולמה כאשר ישבת לאכול לא אמרת לנו בואו אכלו?
אמר להם: שלא היה אצלי אלא מנתי, מה הייתי אומר לכם בחנופות?
אמרו לו: למה כאשר באת להיכנס נתת גלימתך מעל המשא?
אמר להם: שלא היתה שלי, שאולה היתה שאתפלל בה, מה הייתי קורע אותה?
אמרו לו: ולמה כאשר היית בהר אשתך לבשה בגדים צואים וכאשר אתה נכנס מן ההר היא לבשה בגדים נקיים?
אמר להם: כאשר אני בהר היא לבשה בגדים צואים שלא יתן אדם עיניו בה, וכאשר אני נכנס מן ההר היא לבשה בגדים נקיים שלא אתן עיני באשה אחרת.
אמרו לו: יפה אתה מתפלל ונענה.

אמא אדמה, אבא שבשמים זוגיות ומים בתלמוד ד"ר גילה וכמן

שיעור 5: בארה של מרים

משנה, אבות ה, ו

עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן: פי הארץ ופי הבאר ופי האתון והקשת והמן והמטה והשמיר והכתב והמכתב והלוחות ויש אומרים אף המזיקין וקבורתו של משה ואילו של אברהם אבינו

תוספתא סוטה, פרק יא הלכה ח

ר' יוסה בר' יהודה אומר: כיון שיצאו ישראל ממצרים נתמנו להן שלשה פרנסין טובין אילו הן משה אהרן ומרים.

בזכותן נתנו להן שלש מתנות: עמוד הענן ומן ובאר.

באר בזכות מרים, עמוד ענן בזכות אהרן, מן בזכות משה.

מתה מרים בטלה הבאר וחזרה בזכות משה ואהרן.

מת אהרן בטל עמוד הענן וחזרו שניהם בזכות משה.

מת משה בטלו שלשתן ולא חזרו שנ' ואכחיד את שלשת בירח אחד.

במדבר כ, 11-1

וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מְדַבֵּר צֵן בַּחֲדָשׁ הָרָאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקֹדֶשׁ וַתָּמֹת שָׁם מֵרִים וַתִּקְבְּר שָׁם. וְלֹא הָיָה מִיָּם לָעֵדָה וַיִּקְהָלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֹהֶרֶן. וַיִּרְבּ הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר וְלוֹ גֹּעַנּוּ בְּגֹועַ אַחֲיֵנוּ לִפְנֵי ה'. וְלִמָּה הִבַּאתֶם אֶת קֹהֶל ה' אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לָמוֹת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירָנוּ. וְלִמָּה הֵעֲלִיתֵנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָבִיא אֶתָּנוּ אֶל הַמָּקוֹם הָרָע הַזֶּה לֹא מָקוֹם זֶרַע וַתֵּאֱנָה וְגִפֶּן וְרִמּוֹן וּמִיָּם אֵין לְשִׁתּוֹת. וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקֹּהֶל אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיֹּרֶא כְבוֹד ה' אֲלֵיהֶם.

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. קַח אֶת הַמִּטָּה וְהַקֹּהֶל אֶת הָעֵדָה אֶתָּה וְאַהֲרֹן אַחֲיָיךָ וְדַבַּרְתֶּם אֶל הַסֵּלַע לְעִינֵיהֶם וְנָתַן מִיָּמִיו וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מִיָּם מִן הַסֵּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעִירָם. וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הַמִּטָּה מִלִּפְנֵי ה' כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ. וַיִּקְהָלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקֹּהֶל אֶל פְּנֵי הַסֵּלַע וַיֹּאמְרוּ לָהֶם שִׁמְעוּ נָא הַמֵּרִים הַמֵּן הַסֵּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מִיָּם. וַיִּרְם מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וַיִּךְ אֶת הַסֵּלַע בְּמִטָּהוּ פַּעַמִּים וַיֵּצְאוּ מִיָּם רַבִּים וַתִּשָּׁת הָעֵדָה וּבְעִירָם.

במדבר כא, 10-20

וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּאֵבֶת. וַיִּסְעוּ מֵאֵבֶת וַיַּחֲנוּ בְּעֵי הָעֵבְרִים...

וּמִשָּׁם בְּאֵרָה הוּא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶסְפֵּי אֶת הָעָם וְאֶתָּנָה לָהֶם מִיָּם.

אֲזַ יִשִּׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת עָלֵי בְּאֵר עָנוּ לָהּ. בְּאֵר חֲפְרוּהָ שָׂרִים כְּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בְּמַחֲקָק בְּמִשְׁעָנָתָם וּמִמִּדְבָּר מֵתָנָה. וּמִמֵּתָנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בְּמוֹת. וּמִבְּמוֹת הַגִּיאָ אֲשֶׁר בְּשֹׁדָה מוֹאָב רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְנִשְׁקָפָה עַל פְּנֵי הַיַּשִּׁימֹן.

במדבר כא, 17-18

אֲזַ יִשִּׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת עָלֵי בְּאֵר עָנוּ לָהּ. בְּאֵר חֲפְרוּהָ שָׂרִים כְּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בְּמַחֲקָק בְּמִשְׁעָנָתָם וּמִמִּדְבָּר מֵתָנָה.

תוספתא סוכה, פרק ג הלכה יא

וכך היתה הבאר שהיתה עם ישראל במדבר דומה לסלע מלא כברה, מפכפכת ועולה כמפי הפך הזה, עולה עמהן להרים ויורדת עמהן לגאיות, מקום שישאל שורין היא שורה כנגדן מקום גבוה כנגד פתחו של אהל מועד, נשיאי ישראל באין וסובבין אותה במקלותיהן ואומרים עליה את השירה "עלי בְּאֵר עָנוּ לָהּ עָלֵי בְּאֵר עָנוּ לָהּ", והן מבעבעין ועולין כעמוד למעלה, וכל אחד ואחד מושך במקלו איש לשבטו ואיש למשפחתו שנאמר בְּאֵר חֲפְרוּהָ שָׂרִים וגו'.

הבאר בציור קיר מדורא-אירופוס

ויקרא רבא כב, ד

אמר ר' תנחומא: אפילו במים הקב"ה עושה שליחותו.

מעשה במוכה שחין אחד שירד לטבול בים בטבריא וארעת שעתא וטפת בירא דמרים ואיתסי.
והיכן היא בירא שלמרים, אמר ר' חייא בר אבא: כתיב וְנִשְׁקָפָה עַל-פְּנֵי הַיָּם (במדבר כא, 20), שכל
מי שהוא עולה על ראש הר ישימון ורואה כמין כברה קטנה בים שלטבריא, זה הוא בארה שלמרים.
אמר ר' יוחנן בן מריא: שיערו רבנן והיא מכוונת כל קביל תרעא מציעיא דכנישתא עתיקתא דסרינגית.